

Barbara Zych¹, Monika Binkowska-Bury¹, Grażyna Ferenc-Szczygieł²

Kształcenie pielęgniarek w Rzeszowie w latach 1949–2007

¹Z Instytutu Pielęgniarstwa i Położnictwa Uniwersytetu Rzeszowskiego

²Z Medycznej Szkoły Policealnej w Rzeszowie

W niniejszym opracowaniu przedstawiony został rys historyczny przeobrażeń, jakimi podlegało kształcenie średnich kadr medycznych w Rzeszowie, poczynając od Ośrodka Szkolenia Młodych Pielęgniarek Polskiego Czerwonego Krzyża do Medycznej Szkoły Policealnej w Rzeszowie.

Opisany został proces nauczania i wychowania w różnych jego aspektach. Następnie zaprezentowano stan organizacyjny, kadrowy oraz bazę materialną Medycznej Szkoły Policealnej.

Na zakończenie niniejszego opracowania poczyniono uwagi na temat uwarunkowań dalszego kształcenia kadr pielęgniarских.

Słowa kluczowe: rys historyczny, kształcenie pielęgniarek, Rzeszów.

History of nurse education in Rzeszów: 1949–2007

The complete history of nurse education in Rzeszów is presented in this study, starting from Polish Red Cross School until the most recent – held at Medical Faculty of Rzeszów University.

Programmes of education, profiles of lecturers and all lecture places are described in details.

Key words: history of nurse education, Rzeszów

RYS HISTORYCZNY

Historię kształcenia średnich kadr medycznych na terenie Rzeszowa rozpoczyna 15 maja 1949 roku, kiedy to Zarząd Oddziału Wojewódzkiego PCK przy ul. Kasztanowej 3 (dawny Zamek Lubomirskich) zorganizował 6- miesięczne kursy dla młodych pielęgniarek. O przyjęcie mogły się ubiegać jedynie kobiety w wieku od 17 do 35 lat, mające ukończone 7 klas szkoły podstawowej. Administracyjnie ośrodek podlegał pod Zarząd Oddziału Wojewódzkiego w Rzeszowie, jednak nadzór dydaktyczny nad przebiegiem kształcenia sprawował Zarząd Główny w Warszawie.

Inicjatywę szkolenia młodych pielęgniarek podjął Stanisław Kocur – prezes Zarządu Oddziału Wojewódzkiego Polskiego Czerwonego Krzyża w Rzeszowie, a stanowisko dyrektora objęła pielęgniarka Irena Kosobudzka. Program kształcenia obejmował szkolenie teoretyczne i prak-

tyczne realizowane podczas 6-miesięcznych kursów w systemie dziennym 10- lub 12-godzinnym. Ten system kształcenia kursantek obowiązywał do dnia 5 września 1952 roku i ukończyły go 263 absolwentki – młodsze pielęgniarki [1].

Ciągłe zapotrzebowanie na fachowe kadry medyczne sprawiło, że od września 1952 roku ZW PCK powołał Ośrodek Szkolenia Pielęgniarek, który do 29 sierpnia 1956 roku organizował roczne kursy, w ramach których przeszkolono 151 osób. Absolwentki otrzymały tytuł „Pielęgniarki Polskiego Czerwonego Krzyża”. Dyrektorem Ośrodka była wówczas Zofia Jastrzębska-Cieśla pełniąca tę funkcję do marca 1955 roku, od września 1955 roku stanowisko dyrektora Ośrodka obejmuje pielęgniarka Józefa Bańka-Fliśniak.

W obliczu wyraźnie odczuwanego deficytu opieki pielęgniarской po ukończeniu kursu pielęgniarki PCK znajdowały bez trudu zatrudnienie

w placówkach służby zdrowia na terenie Rzeszowa. Przez dwa lata praca absolwentek pod kierunkiem doświadczonego personelu pielęgniarskiego miała na celu uzupełnienie i rozwinięcie ich umiejętności zawodowych oraz dawała prawo przystąpienia do państwowego egzaminu na pielęgniarkę dyplomowaną. Warunkiem było uzyskanie pozytywnej opinii placówki służby zdrowia, w której pielęgniarka PCK pracowała. Za wzorowe pełnienie obowiązków młodsze pielęgniarki już po roku pracy mogły ubiegać się o dalsze kształcenie w postaci kursu specjalistycznego, który oprócz zdobytego dyplomu pielęgniarskiego otwierał drogę do specjalizacji [1, 2].

Duże zapotrzebowanie rynku pracy na dobrze wyszkolony personel pielęgniarski przyczyniło się do powołania pierwszej Szkoły Medycznej. Funkcjonowała ona w latach 1951–1953 pod nazwą Państwowej Szkoły Felczerskiej, której obowiązki dyrektora pełniła Antonina Gawlik. Podejmowali w niej naukę kandydaci nieprzyjęci na studia medyczne. Kształcenie trwało 2 lata. Po zdaniu egzaminu dyplomowego tytuł felczerski otrzymało ogółem 53 absolwentów szkoły [3, 4].

Wobec ciągłego zapotrzebowania na opiekę pielęgniarską powołano do życia kolejną placówkę działającą na tym terenie, była to 3-letnia Szkoła Pielęgniarstwa utworzona we wrześniu 1954 roku. Stanowisko dyrektora szkoły objęła Maria Kleczkowska. Siedziba szkoły mieściła się w I Liceum Ogólnokształcącym im. S. Konarskiego w Rzeszowie. Warunkiem przyjęcia kandydatki do szkoły był wiek od 16 do 35 lat, oraz ukończone co najmniej 7 klas szkoły podstawowej. Postępowanie kwalifikacyjne odbywało się dwustopniowo. Po zakwalifikowaniu na podstawie złożonych dokumentów przyszłe adeptki sztuki pielęgniarskiej dopuszczane były do egzaminu wstępnego. Odbywał się on przed drugą komisją kwalifikacyjną i obejmował egzamin pisemny z języka polskiego, matematyki oraz egzamin ustny z wiadomości ogólnych o Polsce i świecie. W 3-letniej szkole kontynuowano naukę z zakresu programu kształcenia Liceum Ogólnokształcącego i Szkoły Pielęgniarskiej.

Zajęcia teoretyczne z przedmiotów klinicznych prowadzone były przez miejscowych lekarzy i odbywały się w godzinach popołudniowych. Niezbędna skromna sala demonstracyjna praktycznej nauki zawodu mieściła się w suterrenach przy ul. Krętej w śródmieściu. Zajęcia praktyczne organizowane były w placówkach służby zdrowia na terenie miasta Rzeszowa. Po zakończonych

wykładach i ćwiczeniach z danego przedmiotu obowiązywały kolokwia. Pozytywnie zaliczone, dopuszczały uczennice do egzaminu końcowego rozpoczynającego się 24-godzinnym dyżurem w szpitalu. Każdy dyżur egzaminacyjny kończył się pisemnym sprawozdaniem i był „przepustką” do egzaminu praktycznego oraz teoretycznego z technik, zasad pielęgniarskich i wykładanych przedmiotów. Egzaminy teoretyczne polegały na udzielaniu odpowiedzi na wylosowane pytania, cała procedura egzaminacyjna trwała trzy dni. Po pozytywnym złożeniu egzaminu, absolwentki uzyskiwały wykształcenie ogólne i dyplom pielęgniarki.

Ze względu na dość duże trudności związane z brakiem własnej bazy lokalowej, nieregularnym uczęszczaniem młodzieży na zajęcia, samowolnym opuszczaniem szkoły i łamaniem przez nich regulaminu, działalność tej szkoły wygasła w 1955 roku w miarę ukończenia nauki przez poszczególne roczniki. Ogółem ukończyło szkołę 87 absolwentek [4].

Koniec lat 50. okazał się również obfitujący w powstawanie kolejnych placówek kształcących średni personel medyczny takich, jak: Państwowa Szkoła Dyplomowanych Higienistek Szkolnych oraz działająca od 1958 roku Państwowa Szkoła Laborantów Medycznych z zakresu radiologii, funkcjonująca od 1964 pod nazwą Państwowej Szkoły Medycznej Techników Elektroradiologii [3, 4].

Ramy organizacyjne szkoły Higienistek Szkolnych od roku 1958 ustabilizowały nowy typ szkolenia – nie kursowego, lecz szkolnego. W procesie przygotowania zawodowego słuchaczek kładziono nacisk na nauczanie wszystkich wartości ogólnych, wiedzy humanistycznej jak i praktycznego kształtowania poziomu kultury osobistej. Nauczanie w Szkole Higienistek trwało przez 1 rok. Egzamin końcowy składał się z części teoretycznej i po odbyciu miesięcznego stażu na koloniach letnich kończył się egzaminem praktycznym. Od początku istnienia Szkoła Higienistek do 1964 roku wydała 210 dyplomów. Obowiązki dyrektora Higienistek Szkolnych i od 1960 roku Opiekunek, objęła mgr Zofia Kolanko [4, 5].

Powstanie Szkoły Laborantów Medycznych z zakresu radiologii w 1959 roku poszerza grono istniejących już szkół medycznych o charakterze specjalistycznym na terenie miasta. Okres pierwszego dziesięciolecia istnienia dwuletniej Szkoły Laborantów Medycznych zakończył się wykształceniem około 500 absolwentów, którzy zasiliли pracownie i zakłady rentgenodiagnostyczne

na terenie całej Polski. Zaplecze dydaktyczne przez lata stanowiły pomieszczenia: Liceum Ogólnokształcącego przy ulicy Szopena i dwóch Szkół Podstawowych mających swoje siedziby przy ulicy Grunwaldzkiej i Piotra Skargi. Od początku funkcjonowania szkoły do roku 1971 funkcję dyrektora pełnił lek. med. Edward Prokop – kierownik Zakładu Rtg Diagnostyki Szpitala Wojewódzkiego [5].

W latach 1959–1961 działała w Rzeszowie także Państwowa Szkoła Opiekunek Dziecięcych, kształcąca kadry medyczne dla powstających w tym okresie żłobków i przedszkoli. Kształcenie obejmowało roczny okres nauki, a warunkiem dostania się do szkoły było ukończenie przez kandydatki 9 klas. Program nauczania pozwalał na wszechstronne zdobywanie wiedzy i należyte przygotowanie zawodowe. Dyplom ukończenia szkoły uzyskało 65 uczennic. W tym czasie powstaje również Zasadnicza Szkoła Asystentek Pielęgniarstwa Polskiego Czerwonego Krzyża. Działalność jej przypada na lata 1962–1965 i obejmuje szkolenia na bazie jednorocznych kursów Pielęgniarek PCK. Warunkiem przyjęcia na kurs było ukończenie przez kandydatki 9 klas szkoły podstawowej. Podczas realizacji trzech jednorocznych kursów naukę ukończyło 150 absolwentek. Obowiązki dyrektora tej szkoły pełniła Józefa Bańka-Fliśniak [1, 2].

Istotnym problemem w dalszym funkcjonowaniu Szkół: Dyplomowanych Higienistek Szkolnych i Laborantów Medycznych z zakresu radiologii był brak własnej bazy lokalowej: sal wykładowych, internatu, stołówki, bazy do szkolenia praktycznego przyszłych medyków. Uciążliwe wynajmowanie sal lekcyjnych w szkołach średnich i podstawowych na terenie całego miasta stało się bodźcem do podjęcia starań przez Wojewódzki Wydział Zdrowia utworzenia jednej placówki kształcącej przyszłe kadry medyczne. Starania te zakończyły się sukcesem [3].

Dnia 1 września 1971 roku powstaje Medyczne Studium Zawodowe, które przejęło istniejące już w mieście i jego okolicach szkoły o profilu medycznym, otrzymując uprawnienia do tworzenia nowych kierunków o charakterze medycznym.

Pierwsza siedziba Medycznego Studium Zawodowego mieściła się przy ul. Piotra Skargi. Nowy budynek Studium wraz z Domem Słuchacza mieszczący się przy ulicy Warzywnej 1 został oddany do użytku w 1972 roku [3, 5].

Własna baza lokalowa rozwiązała szereg problemów organizacyjnych, co przyczyniło się

do podjęcia systematycznej pracy nad zapewnieniem coraz wyższego poziomu przygotowania zawodowego słuchaczy. Potrzeba bazy lokalowej wynikała również z konieczności dostosowania się do stale rosnących oczekiwań mieszkańców miasta, a także dynamicznego rozwoju i postępu w medycynie i technice medycznej.

Początki funkcjonowania Medycznego Studium Zawodowego były skromne. Był to nowy, nie w pełni wykończony obiekt szkoły, z nieliczną kadrą etatowych nauczycieli (siedmiu etatowych nauczycieli i administracją, łącznie z dyrektorem szkoły trzy osoby) oraz brakami z zakresu pomocy naukowych niezbędnych do nauczania przedmiotów zawodowych.

Ze względu na trudności w realizacji programowej i braku pomieszczeń niektóre kierunki kształcenia Medycznego Studium Zawodowego były likwidowane bądź czasowo zawieszane, a otwierano kolejne kształcące w zawodach ratownika medycznego czy technika farmacji. W czasie swojej działalności Studium Medyczne oferowało naukę na 13 kierunkach, realizowano nowe programy nauczania, początkowo jako wdrożeniowe, później jako obowiązujące. Nieuniknione stały się również zmiany w profilu kształcenia wynikające ze stawianych wymagań rynku pracy [6].

Największą popularnością, przez wiele lat cieszyły się kształcenie na kierunku pielęgniarstwie. Kierunek ten nieprzerwanie istniał od początku działania Studium Medycznego do czerwca 2005 roku, mając najliczniejsze grono wykładowców i największą liczbę absolwentów. Dnia 7 listopada 2005 roku Uchwałą Sejmiku Województwa Podkarpackiego w Rzeszowie Medyczne Studium Zawodowe przekształcono na Medyczną Szkołę Policealną [6]. Przez 36-letni okres istnienia mury szkoły opuściło 8826 absolwentów różnych specjalności, w tym 2134 dyplomowane pielęgniarki.

PROCES NAUCZANIA I WYCHOWANIA

Kształcenie na kierunku pielęgniarstwo rozpoczęło się wraz z powołaniem do życia Medycznego Studium Zawodowego. Przez szereg lat nauka na tym kierunku trwała 4 semestry. Dopiero rok 1993 przyniósł zmiany cyklu kształcenia i wydłużenia nauki do 5 semestrów. Po ukończeniu profilu szkoły słuchaczki otrzymywały dyplom pielęgniarstwa. Przyszłe adeptki sztuki pielęgniarstwa obowiązywał egzamin wstępny z zakresu biologii z elementami higieny oraz rozmowa kwalifikacyjna.

Nauczanie teoretyczne obejmowało głównie przedmioty zawodowe: podstawy pielęgniarstwa, pielęgniarstwa specjalistyczne i przedmioty kliniczne. Przedmioty kliniczne z podstawowych działów lecznictwa były początkowo wykładane przez lekarzy, a następnie przez nauczycieli mających ukończone wyższe studia pielęgniarstwa. Nauczanie praktyczne obejmowało opanowanie umiejętności technik zabiegów w pracowniach szkolnych, praktyczną naukę zawodu w ramach praktyk bezpośrednio przy łóżku chorego w placówkach służby zdrowia.

Po wprowadzeniu nowych programów nauczania wydłużających czas kształcenia z 2 lat do 2,5 roku, treści nauczania zostały zablokowane, co przyczyniło się do zmian nazwy, np.: Pielęgniarstwo w Chorobach Wewnętrznych, Zdrowie Publiczne. W programach zdecydowanie bardziej wyeksponowane były zagadnienia dotyczące profilaktyki.

Nauczanie teoretyczne obejmowało: na I semestrze przedmioty będące podbudową pielęgniarstwa specjalistycznego: anatomię, fizjologię, psychologię, zdrowie publiczne, farmakologię, pielęgniarstwo i pielęgniarstwo – ćwiczenia. Drugi semestr był poświęcony pielęgniarstwu specjalistycznym, między innymi: pielęgniarstwu w chorobach wewnętrznych, pielęgniarstwu chirurgicznemu i pielęgniarstwu pediatrycznemu. W trzecim semestrze realizowano pielęgniarstwo psychiatryczne, pielęgniarstwo w stanach zagrożenia życia i w podstawowej opiece zdrowotnej.

Wstępem do nauczania praktycznego przyszłych pielęgniarek był przedmiot: pielęgniarstwo – ćwiczenia, który realizowany był w pracowniach szkolnych. Następnym etapem nauczania były zajęcia praktyczne podzielone na trzy części: 1. Zajęcia praktyczne – tematyczne, 2. Zajęcia praktyczne-ogólne, 3. Praktyka zawodowa [6].

Zajęcia praktyczne prowadzone były przez nauczycieli Medycznego Studium Zawodowego i odbywały się w placówkach na terenie całego miasta, m.in. w: Szpitalu Wojewódzkim nr 2, Wojewódzkim Szpitalu Specjalistycznym im. Fryderyka Chopina, Szpitalu Miejskim im. Jana Pawła II, przychodniach, Stacji Pogotowia Ratunkowego, przedszkolach i szkołach.

W celu rozwijania i poszerzania wiedzy i umiejętności zawodowych słuchaczki kierunku pielęgniarstwa brały aktywny udział w pracach na rzecz środowiska, obejmując swoją opieką starsze i samotne osoby, oddając honorowo krew, organizując imprezy kulturalne dla dzieci przebywających w szpitalach i domach dziecka.

Dużą popularnością cieszyło się również Koło Zainteresowań Zawodem i Olimpiady Pielęgniarskie – umożliwiające uczennicom zgłębianie wiedzy z zakresu pielęgniarstwa ogólnego i specjalistycznego [3].

STAN OBECNY

Obecnie Medyczna Szkoła Policealna posiada dobre warunki do nauki i pracy dydaktycznej. Urządzono 36 pracowni przedmiotowych w tym 2 pracownie komputerowe i 6 sal wykładowych. Są one wyposażone w podstawowe pomoce naukowe, sprzęt i środki audiowizualne, co pozwala na stosowanie różnych metod nauczania [6].

Odpowiednio wyposażona sala gimnastyczna i siłownia stwarza dobre warunki do rozwoju zdrowia i kondycji fizycznej. Młodzież ma także możliwość uczestniczenia w zajęciach na krytej pływalni w Rzeszowie.

Do dyspozycji nauczycieli i słuchaczy jest biblioteka szkolna wraz z czytelnią, której księgozbiór liczy 18 400 woluminów oraz prenumeruje 20 tytułów czasopism. W zbiorach biblioteki znajduje się tzw. wideoteka, gromadząca kasety magnetofonowe i kasety wideo. Służą one przede wszystkim jako pomoce dydaktyczne, wykorzystywane w procesie nauczania na poszczególnych kierunkach [5, 6].

Częścią bazy socjalnej działającej przy Medycznej Szkole Policealnej jest stołówka i Dom Słuchacza dysponujący 190 miejscami. Został on oddany do użytku w lipcu 1972 roku i od początku jest miejscem aktywnego życia kulturalnego kształcącej się tu młodzieży.

Aktualnie w Medycznej Szkole Policealnej kształcą się 450 słuchaczy, którzy na 9 kierunkach zdobywają zawód: technika elektroradiologii, technika farmaceutycznego, technika masażysty, technika dentystrycznego, ratownika medycznego, asystentki stomatologicznej, opiekunki dziecięcej, ortoptystki i protetyka słuchu.

W czasie 36-letniego funkcjonowania Szkoły, grono pedagogów liczyło kilkaset osób. Aktualnie Medyczna Szkoła Policealna zatrudnia ogółem 168 pracowników, w tym: 32 etatowych nauczycieli posiadających wyższe wykształcenie, ok. 100 nauczycieli na stanowisku niepełnowymiarowym, 15 pracowników administracji oraz 21 pracowników obsługi.

W czasie minionych lat funkcję dyrektora, początkowo Medycznego Studium Zawodowego, a następnie Medycznej Szkoły Policealnej, pełnili w latach 1971–1972 mgr Halina Gut-Wróbel,

1972 – 1973 lek. med. Alfred Szumkiewicz, 1973 – 1976 mgr Aleksander Ziemia, 1976–1981 mgr Wanda Mossoń, 1981–1992 mgr Zbigniew Kaliński. Obecnie dyrektorem Medycznej Szkoły Policealnej jest mgr położnictwa Grażyna Ferenc-Szczygieł, która stanowisko to objęła we wrześniu 1992 roku [3, 6].

W murach szkoły znalazło się również miejsce dla kontynuacji kształcenia pielęgniarek na poziomie akademickim. Uchwałą Rady Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu Rzeszowskiego z dnia 22 stycznia 2004 roku powołano Instytut Pielęgniarstwa i Położnictwa, a obowiązki dyrektora Instytutu powierzono 19 lutego 2004 roku dr hab. n. med. prof. UR Wrzesławowi Romańczukowi. Z powodu nagłej śmierci Profesora 31 grudnia 2004 roku, od 8 stycznia 2005 roku obowiązki dyrektora Instytutu Pielęgniarstwa i Położnictwa UR pełni prof. dr hab. n. med. Paweł Januszewicz, a jego zastępcami są: prof. dr hab. n. med. Józef Ryżko i mgr Monika Binkowska-Bury [7].

PODSUMOWANIE

Dynamiczny rozwój placówek służby zdrowia i nauk medycznych oraz wymagania Unii Europejskiej wywierają ogromny wpływ na konieczność doskonalenia treści i form nauczania placówek szkolących kadry dla ochrony zdrowia. Gwałtowne starzenie się społeczeństwa polskiego, wzrost wypadków i zachorowań na choroby cywilizacyjne oraz szybki rozwój nauk medycznych zwiększa zapotrzebowanie na specjalistyczną opiekę pielęgniarską, stawiając jednocześnie wyższe wymagania placówkom kształcącym w zawodzie pielęgniarki.

Można przypuszczać, że zapotrzebowanie na opiekę pielęgniarską w dotychczasowych i przyszłych jej formach będzie się zwiększało. Tym samym będzie zwiększać się zapotrzebowanie na

ilość i różnorodność kształconych pielęgniarek. Jednak realny rozwój szkolnictwa kadr medycznych uzależniony będzie od ilości i jakości chętnych do kształcenia, atmosfery społecznej, priorytetów i możliwości ekonomiczno-finansowych naszego kraju.

PIŚMIENNICTWO

1. Hardej M.: *Rys Historyczny rozwoju szkół medycznych w Rzeszowie*. Maszynopis, Biblioteka Medycznej Szkoły Policealnej w Rzeszowie, ul. Warzywna 1, Rzeszów 1996.
2. Niedziela P.: *Kształcenie przez Polski Czerwony Krzyż młodszych pielęgniarek i asystentek pielęgniarских w latach 1949–1966*, Archiwum Historii i Filozofii Medycyny 2004, 64, 2.
3. *Medyczne Studium Zawodowe w Rzeszowie: 25 lat Medycznego Studium Zawodowego w Rzeszowie*, Druk Oficyna Drukarsko-Wydawnicza „Garmond”, Rzeszów 1996.
4. Frankowski S.: *Szkoły Medyczne w Rzeszowszczyźnie*. Maszynopis, Biblioteka Medycznej Szkoły Policealnej w Rzeszowie, Przemyśl 1964.
5. Bać N., Czachor E., Niemiec B., Ferenc-Szczygieł G.: *Kroniki Szkoły*, Archiwum Medycznej Szkoły Policealnej w Rzeszowie przy ul. Warzywnej 1, Rzeszów 1971–2005.
6. *Dokumentacja Medycznej Szkoły Policealnej w Rzeszowie*, Archiwum Medycznej Szkoły Policealnej w Rzeszowie przy ul. Warzywnej 1, Rzeszów 1971 – 2007.
7. Januszewicz P., Zych B.: *Kronika Instytutu Pielęgniarstwa i Położnictwa Uniwersytetu Rzeszowskiego*. Rękopis, Instytut Pielęgniarstwa i Położnictwa Uniwersytetu Rzeszowskiego przy ul. Warzywnej 1, Rzeszów 2004.

Barbara Zych
Uniwersytet Rzeszowski
Wydział Medyczny
Instytut Pielęgniarstwa i Położnictwa
35-959 Rzeszów, ul. Warzywna 1

Praca wpłynęła do Redakcji: 1 czerwca 2007
Zaakceptowano do druku: 5 lipca 2007